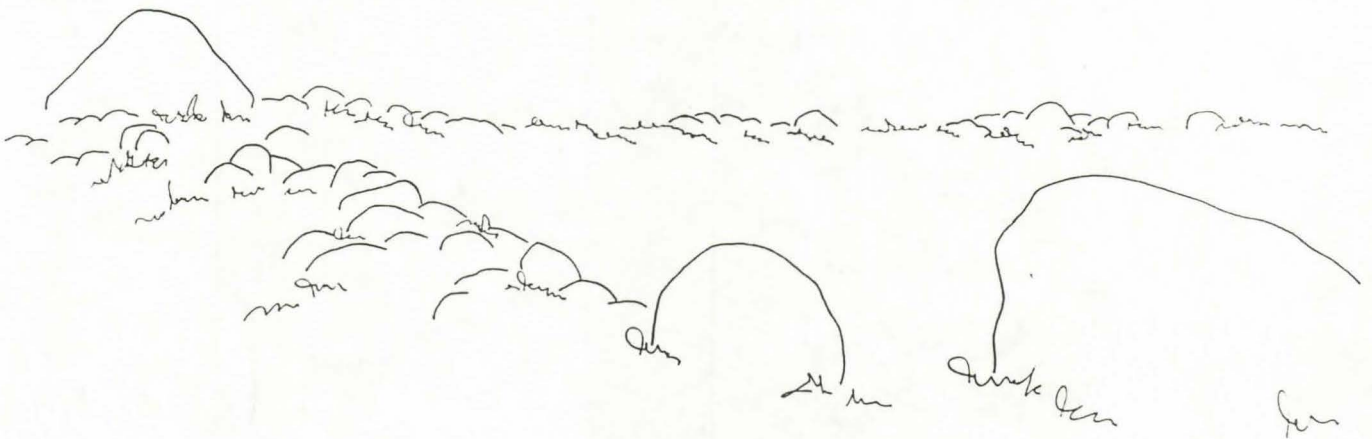

Enlist. foto 20/10.4.1990

PARGAS, ATTU, KAPELLUDDEN

Provutgrävning av en medeltida
kapellplats 05 - 09.06.1989

Pargas Hembygdsförening

PARGAS, ATTU, KAPELLUDDEN

Provutgrävning av en medeltida
kapellplats 05 - 09.06.1989

Kommun : Pargas
By : Attu
Tomt : 1:10, Attusätesgård
Ägare : Knut Magnus Aspelin

Grundkarta : 1034 12

Koordinater : x 6674 57
y 572 00
z c. 4-5 m ö h (N60)

Fynd : TYA 512:1

Fotonegativ : TYA 17737-17744

Diabilder : TYA 220:1-24
TYA 221:1-3

Rapportens innehåll : 11 textsidor
9 bilagor
2 separata plankartor

Undersökningens målsättning

Initiativet till undersökningen på Kapelludden (bilaga 1) togs av Pargas Hembygdsförening, som för ändamålet hade erhållit ett anslag från stiftelsen Martha och Georg Löfgrens kulturfond. Tillstånd för undersökningen beviljades av Museiverket. Fältarbetet 05-09.06.1989 leddes av undertecknad. Redskap och behövlig apparatur utlånades av arkeologiska avdelningen vid Turun yliopisto. Röjandet av undersökningsområdet samt själva utgrävningen utfördes som talkoarbete av ett tiotal medlemmar av hembygdsföreningen. Undersökningsdokumentationen, dvs. denna rapport, fotonegativ, diabilder och kartor, samt ett katalogiserat fynd har införts i Turun yliopistos arkeologiska arkiv och föremålssamling.

Enligt Pargasbygdens historia (Schalin 1955, Suistoranta 1985) finns det inga historiska dokument i vilka ett kapell på ön Attu skulle nämnas. Förutom det talande ortnamnet Kapelludden känner man emellertid till en del berättelser i vilka platsens kyrkliga karaktär framgår. En del detaljer i dessa berättelser är säkerligen delvis baserade på allmänna legender rörande gamla kyrkor och kyrkobyggen, men som mera trovärdig nämner Schalin historien om att traktens åldringar brukat vallfärda till kapellet för att där begå andakt. Förutom berättelserna om kapellet har en stenkonstruktion på Kapelludden gett ytterligare skäl att anta, att platsen tidigare har haft en viss betydelse. Denna stenkonstruktion hade också medlemmar av Pargas Hembygdsförening under en längre tid intresserat sig för och bl.a. dokumenterat genom en preliminär kartläggning utförd av arkitekt Ragnar Nyberg år 1980. Hembygdsföreningens undersökning år 1989 var ett försök att erhålla mer information om det sägenomspunna kapellet, denna gång med arkeologiska metoder. Undersökningen blev ett verkligt pionjärarbete, eftersom det var första gången en arkeologisk utgrävning företogs i Pargas.

Undersökningens allmänna målsättning var att erhålla en möjligast detaljerad bild av fornlämningsområdets karaktär. Vad man härvid strävade till var kunskap om fornlämningens läge, topografi och struktur, samt en uppfattning om vilka realiteter och problem som måste beaktas vid eventuella fortsatta undersökningar. De intressantaste och kanske mest konkreta frågeställningarna gällde dock lokaliseringen och dateringen av själva kapellet, samt frågan om området också har använts som begravningsplats. Den hypotes man utgick ifrån var, att det på platsen har funnits ett sjöfararkapell under medeltiden, och att den på Kapelludden befintliga stenkonstruktionen är en avgränsning för den vigda jorden, dvs. en enkel kapellgårdsmur.

Strategi och teknik

Undersökningens strategi betingades av den på området befintliga stenkonstruktionens omfattning, den täta växtligheten samt den till buds stående korta fältarbetsperioden. Däremot kan man i efterhand konstatera, att en ökning av antalet talkoarbetare knappast nämnvärt hade ändrat på uppläggnings- eller utförandet av de olika arbetena, emedan arbetets ledning och dokumentationen av iakttagelserna då kunde ha blivit lidande. Arbetet inleddes med röjning av hela det område som omgärdas av den på platsen synliga s.k. muren, samt även området några meter utanför denna konstruktion. Röjningen gällde främst utgallring av gransnår och buskar samt kapande av de större granarnas nedersta grenar för att uppnå sikt och möjlighet att röra sig på området. Röjningen hade givetvis också en estetisk funktion. Det viktigaste var dock i detta skede att göra fornlämningen synlig och stenkonstruktionen lätt tillgänglig. Större röjningsoperationer där man skulle sträva till att blotta hela området genom avverkning av skog är inte att rekommendera ens i det fall att man i framtiden kommer att anse området som en sevärdhet. En för kraftig röjning kunde snarare ha negativt resultat. Som det nu är framträder fornlämningen väl i en skuggig men parklik miljö, där skuggan bidrar till att hålla markvegetationen låg.

Parallellt med röjningsarbetet drog man upp ett rätlinjigt koordinatsystem enligt huvudvädersträcken med 4 m mellan koordinatpunkterna. Detta koordinatnät användes senare för kartläggning av murkonstruktionen, som utgångspunkt för grävningens placering samt för uppmätandet av höjdförhållandena på undersökningsområdet (bilaga 2). Grävandet av 2 x 2 m provrutor inleddes så snart röjningen hade framskridit så långt att grävningens placering kunde bestämmas. De första rutorna öppnades i områdets norra del (A) och i områdets mitt (F), men efter att spår av konstruktioner hade noterats i norr fortsattes utgrävningen där (bilaga 2). De följande grävningens placering betingades till stor grad av hur större träd och rötter var belägna i omgivningen. Parallellt med grävningens arbetena gjordes diverse höjdmätningar, och då övriga göromål tillät arbetade man med att putsa fram stenkonstruktionen som delvis var överväxt av markvegetation och ställvis praktiskt taget osynlig (bilaga 8, bild 221:1).

Vid utgrävningen togs ytjorden bort med spade varefter man med murslev rensade ytan och skrapade fram ett plan under humuslagret, c. 15 cm under den ursprungliga markytan (bilaga 8, bild 221:2). Jorden var ytterst svår att gräva i på grund av den stora mängd granrötter som fanns överallt. Rotsystemen vållade också problem med mätningarna på området, för man kunde sällan slå ner en koordinatkäpp exakt på rätt ställe. Grävningens dokumenterades på normalt sätt genom foto (svartvit film och dia) samt kartläggning i skala 1:20. På grund av ett misstag vid filmbyte blev det svartvita bildmaterialet dock bristfälligt.

Efter dokumenteringen täcktes grävningssytorna med plast och den tidigare bortgrävda jorden lades tillbaka. Plasten beslöt man lägga ner för att en fortsättning av undersökningen inom en nära framtid verkade sannolik. Plastens funktion är att förhindra det tidigare dokumenterade planet att ånyo blandas med ytjorden, vilket underlättar inledandet av en kompletterande undersökning. En fortsättning skulle nämligen innebära att grävningssytorna vidgas, snarare än fördjupas. Redan år 1989 arbetade man konsekvent enligt den principen, att de befintliga strukturerna grävdes fram men inte undersöktes djupare. Efter att undersökningen hade avslutats lämnades träpålar nästan helt inslagna i marken vid de koordinatpunkter som utmärkts i bilaga 2.

Förutom konventionella provgrävningsmetoder gjordes ett försök att använda metalldetektor för prospektering över hela området, samt för noggrannare kontroll av provgrävningssytorna. Det enda fyndet i samband med prospekteringen på området var emellertid en hästsko av sen typ som lokaliserades mellan några stenar i murkonstruktionens södra del. Inte heller inom grävningssytorna kunde man lokalisera spik, mynt eller andra metallföremål. En intressant iakttagelse av rostfläckar på område E kunde dock verifieras med hjälp av detektorn. Trots allt kan man anse, att metalldetektorn hade en viktig kontrollfunktion vid grävandet, för markbeskaffenheten möjliggjorde inte användandet av såll.

Höjdmätningarna

Fornlämningsområdet på Kapelludden ligger så lågt i förhållande till havsytan (bilaga 1), att områdets absoluta höjd över havet kan användas som en utgångspunkt för datering. Av stor vikt vid provundersökningen var därför uppmätandet av en absolut höjd för en fixpunkt vid kapellområdet samt uppmätandet av höjdförhållandena inom kapellområdet. Då ingen utsatt höjdpunkt enligt det till buds stående kartmaterialet verkade finnas i anslutning till undersökningsområdet, beslöt man mäta höjden direkt från havsytan nedanför kapellplatsen. Mätningen utfördes 06.06.1989 kl 11.00, och gav som resultat medeltalet 494,5 cm för en fixpunkt belägen på den västra portens norra portsten. Resultatet erhöll man genom två mätningar enligt följande:

115		233	
	277,5		023
060,5		280,5	
	290,5		007
166		087	
	269		077
<hr/>			
341,5	837	600,5	107
	341,5	107	
	<hr/>	<hr/>	
	495,5	493,5	

Det teoretiska medelvattenståndet år 1989 har i Åbo beräknats vara 103 mm under N60-systemets absoluta nollpunkt. Den årliga förändringen av det teoretiska medelvattenståndet anges i Åboregionen vara 4,4 mm. Då mätningen utfördes 06.06.1989 kl 11.00 var vattennivån + 6 cm vid mareografen vid Runsala i Åbo. Följande uträkning ger höjden 4,90 m över havet (ö h) för fixpunkten som användes vid mätningarna på kapellområdet:

-10,3	494,5
+ 6,0	- 4,3
<hr/>	<hr/>
- 4,3 cm	490,2 cm

För de fortsatta mätningarna på undersökningsområdet fixerades avvagningsinstrumentet på höjden 077 cm över fixpunkten, dvs. 5,67 m ö h. I förhållande till denna höjd mättes och anges alla övriga mätresultat. Resultatet av mätningarna gällande höjdförhållandena på själva området och på grävningssytorna framgår av bilagorna 2-3 samt de separata plankartorna 1 och 2. I bilaga 3 har höjdförhållandena angetts med hjälp av höjdkurvor, som givits värdena 067, 092, 117, 142, 167, och 192, vilka motsvarar de absoluta höjdvärdena 5.00, 4.75, 4.50, 4.25, 4.00 och 3.75 m ö h.

Stenkonstruktionen

Undersökningen på Kapelludden ger anledning att hålla fast vid teorin om att stensättningen på området är en kapellgårdsmur. Beteckningen mur är dock en aning missledande - snarare är det fråga om endast en avgränsning av området eller möjligen en grund eller ett stöd för en träkonstruktion (bilaga 4). Stensättningen består i sin helhet av naturformade stenar av varierande storlek. De två största stenarna i murkonstruktionens norra och västra del står antagligen på sina ursprungliga platser, och möjligen kan så vara fallet också i fråga om en del andra större stenar i konstruktionen. Trots detta är det uppenbart, att mycket arbete lagts ned på byggandet av muren. Konstruktionens form är osymmetrisk och också i detalj är muren ojämn (karta 1). Bredden varierar mellan 1 och 2 m. Höjden är uppskattningsvis c. 0,5 m även om också denna varierar starkt beroende på enstaka större stenar. Formen har trots den bristande symmetrin karaktären av en fyrkant med sidorna i riktningen SW-NE och SE-NW, men till en del har formen troligen betingats av de topografiska förhållandena. Den största bredden av området inom muren är i riktningen N-S c. 28 m, i riktningen W-E c. 25 m, i riktningen SW-NE c. 24 m och i riktningen SE-NW c. 22 m. Kapellområdets yta innanför muren kan grovt uppskattas till c. 500 m². I murens västra och östra "hörn" finns tydliga portar, bestående av ett par större portstenar placerade c. 1 m ifrån varandra (bilaga 4; karta 1). Mellan portstenarna var marken bar, dvs. muren har på dessa platser tydliga öppningar.

Område A-C

Den första provrutans som öppnades på Kapelludden har getts beteckningen A. Redan på denna första grävningssyta kunde man iaktta en struktur, som inte föreföll naturlig. I provrutans nordvästra del framkom nämligen en gles stensamling i kombination med ljus jord, som tydligen var omrörd på något sätt (karta 2). Stenarna och den ljusare jorden såg ut att ha en riktning parallell med rutans diagonal i riktningen SW-NE. Uppfattningen styrktes ytterligare då provrutorna B och C öppnades; speciellt i ruta B var stensamlingens riktning tydligt framträdande (karta 2). Det gick inte att avgöra huruvida strukturen hade uppkommit avsiktligt, eller som en sekundär produkt av områdets röjning eller t.ex. röjandet av en stig eller gång på kapellområdet. Själva stensamlingen var tämligen löst packad, relativt gles och höjde sig en aning i förhållande till omgivningen, så någon stensködd gång kan det knappast ha varit. Tolkningen av strukturen som sammanhängande med en stig eller gång är emellertid lockande, för den sammanfaller någorlunda med en linje mellan den västra porten och kapellgårdens norra del, där själva kapellet kan antas ha varit beläget. Att stensamlingen skulle vara en del av själva kapellgrunden är en tolkning som tillsvidare inte verkar sannolik, men den kan inte heller uteslutas. En sådan teori är svår att kombinera med den kraftiga stenpackningen på område D och de sannolika gravschakten på område E (karta 2). I detta skede kan det dock vara skäl att hålla i minnet att det på platsen kan finnas strukturer med rätt stora åldersskillnader. Vad man gärna nu talar om är ett kapell, men i själva verket kan det ha uppförts en kapellbyggnad eller delkonstruktioner i flera repriser och inte nödvändigtvis exakt på samma plats och med samma dimensioner.

På område C var inte stensamlingens riktning SW-NO lika uppenbar som på område A och B, men den låter sig placeras inom samma skema. Det mest avvikande draget var en tydlig upphöjning av sten och ljus sand söder om rutans mitt, vars uppkomst eller funktion inte kunde förklaras (karta 2). Möjligen kan det vara ett spår av en sekundär företeelse som t.ex. en rotvälta.

Område D

En kompletterande provgrävningssyta D öppnades öster om område A-C. Ytan utvidgades mellan träd och rötter efter att en tät stenpackning hade kommit fram, och omfattade till slut dryga 10 m². I ett 1 m brett schakt i områdets norra del kunde man konstatera att berg kom i dagen genast under markens ytlager. Söder om berget hade en tät stenpackning anlagts, som såg ut att avgränsas av några större stenar i söder. Mot öster verkade stenförekomsten upphöra inom område D, men mot väster fanns stenar ända till grävningssytans kant. Stenpackningen blev emellertid betydligt glesare längre mot väster (karta 2). I samband med stenpackningen fanns flera tydliga sotfläckar, som verkade gå djupare ned mellan stenarna och den omgivande marken (karta 2). Överlag var marken mörkare inom område D än på de övriga grävningssytorna.

Konstruktionen på område D kan inte sägas ha haft någon tydlig form eller riktning, men riktningen WSW-ENE går att tillämpa som en linje mot vilken den tätaste stenpackningen verkade avgränsa sig mot söder. Denna högst intuitiva tolkning beror emellertid till stor del på strukturerna inom grävningssyta E, där samma riktning verkade förekomma (karta 2).

Stenpackningen inom grävningssyta D var under 1989 års undersökning den konstruktion, vilken man helst skulle förknippa med en på platsen uppförd byggnad. Möjligen kunde denna ha legat delvis på berget i områdets norra del, varvid stenpackningen skulle vara ett försök till utjämning av golvytan inom den del av kapellet som gick utanför berggrunden. Stenpackningen kunde också ha underlättat dräneringen av en fuktig del inom kapellet. Under de regn som föll under fältarbetsperioden visade det sig, att vatten samlade sig i södra delen av område D, även då övriga grävningssytor torkade upp.

Område E

När man öppnat en 2 x 2 m provruta och skrapat fram ett plan i den södra delen av vad som kom att bli grävningssyta E, kunde man se en humusfylld fördjupning framträda i rutans norra del. Provytan utvidgades då en meter mot norr, varvid man kunde konstatera, att det tjocka humuslagret indikerade en avlång fördjupning i riktningen WSW-ENE (bilaga 9; karta 2). En liten del av ytterligare en liknande fördjupning framträdde i grävningssytans nordvästra hörn. Söder om och mellan humusförekomsterna fanns ljus fin sand. Speciellt mellan de humusfyllda fördjupningarna fick man intrycket av att sanden höjde sig över den ursprungliga markytan, något som emellertid inte kunde verifieras då man inte ville gräva sig igenom sandlagret. Grävningssyta E var nästan helt stenfri och skiljde sig på detta sätt från de övriga grävningssytorna i undersökningsområdets norra del. Av de få större stenar som fanns inom grävningssytan låg en av huvudstorlek i den först upptäckta fördjupningens västra ända (bilaga 9). Utanför grävningssyta E, på dennas västra sida iaktogs en i marknivå synlig större sten som verkade ligga ungefär i linje med den nordligare humusfyllda fördjupningen (karta 2). Ytterligare bör nämnas, att det i mellersta delen av grävningssyta E, söder om humusförekomsterna, fanns några tydliga rödbruna rostfläckar för vilka metalldetektorn gav utslag. Trots att man försiktigt försökte gräva i rostfläckarna kunde inga rester av den egentliga metallen lokaliserats. En halv meter nordost om rostfläckarna hittades utgrävningens enda fynd, en liten skärva hårdbränd keramik.

Det största problemet på område E gäller tolkningen av de humusfyllda fördjupningarna, som man gärna skulle förknippa med gravläggningar intill kapellet. Fördjupningarna avtecknade sig inte i marknivå, men det djupa humuslagret indikerar att de ursprungligen varit grävda eller insjunkna fördjupningar, som småningom fyllts av organiskt material. Återigen måste man dock konstatera, att strukturerna endast grävdes fram men inte undersöktes djupare, vilket betyder, att ingen information om deras profil föreligger. Om man tänker sig en tolkning enligt vilken strukturerna är gravar, måste fördjupningarna ha uppkommit då den i gravshaktet skyfflade jorden småningom packat ihop sig och even-

tuella kistor mm. förmultnat. Den ljusa sanden kring fördjupningarna kunde då tolkas som rester av sand vilken skyfflats upp då graven grävdes. En annan tolkningsmöjlighet är, att fördjupningarna har grävts men aldrig skyfflats igen, varvid den ljusa sanden invid fördjupningarna skulle vara den sand som grävts upp ur fördjupningarna. Om så är fallet är det emellertid väldigt svårt att hitta på en funktion för fördjupningarna. Att det skulle vara gravschakt utan gravläggningar eller öppnade gravar förefaller tillsvidare vara ganska osannolika förklaringar. Ännu svårare blir frågan, om man försöker tänka sig en förklaring som inte har att göra med gravar överhuvudtaget.

Område F

Provruta F blottade inga spår av konstruktioner. Inom grävningssytan framkom en jordart, vilken kunde karakteriseras som sandblandad lerjord, samt några sotfläckar. Sotfläckarna har inte nödvändigtvis någonting att göra med direkt mänsklig verksamhet, även om detta är möjligt.

Sammanfattning och diskussion

Pargas Hembygdsförenings initiativ till undersökningar på Kapelludden har antagligen sin förklaring i det intresse som platsen tidigare rönt bland en del av föreningens medlemmar. Det finns emellertid även en annan aspekt som kan poängteras, nämligen platsens okändhet både bland arkeologer och gemene pargasbor. Røjningen och undersökningen på Kapelludden var viktig som en informerande händelse, där en tidigare i praktiken okänd forn lämning nu lyftes fram till allmän kännedom och sakkännares bedömning. Arbetet på Kapelludden kan därmed sägas ha varit en värdig inledning på hembygdsföreningens satsning på arkeologi i Pargas.

De viktigaste resultaten av undersökningen år 1989 ger dels höjdmätningarnas dateringsberäkningar, och dels grävningssytornas information om rester av konstruktioner inom kapellgårdsmurens norra del. Dateringsberäkningarna kan lämpligen utgå från höjdkurvorna i bilaga 3, där man kan konstatera, att murkonstruktionen i sydväst går nästan ända ner till kurvan som markerar höjden 3,75 m ö h. Detta betyder, att ännu då havet låg c. 4 m högre än idag har denna del av muren knappast byggts. Om vi dessutom tar för givet, att muren inte uppförts i vattenbrynet, utan en bit ovanför vattenlinjen, bör dateringsberäkningen utgå från ett ännu lägre vattenstånd. I samband med undersökningen år 1989 mätte man differensen mellan medelvattenståndet och den av vågsvall och is renputsade strandlinjens övre gräns i våra dagar, och kom fram till resultatet c. 120 cm. Om man direkt tillämpar detta värde på kapellområdets höjd, kommer man fram till att vattenytan sannolikt inte har stått högre än c. 2,5 - 3 m över nuvarande havsyta då kapellmuren uppfördes.

Landhöjningen i Pargas-trakten kan enligt Kakkuri & Vermeer (1985) uppskattas till c. 4,7 m per 100 år och landhöjningens successiva retardation kan anses vara c. 1,4 % per 100 år. Om man använder dessa värden kan strandlinjen beräknas ha legat på 3 m:s höjd under tiden strax före år 1350 och på 2,5 m:s höjd under tiden strax före år 1450. Detta betyder, att kapellgårdsmuren inte kan vara äldre än från senmedeltiden, och sannolikt inte äldre än från tiden efter år 1400.

Tyvänn är höjdberäkningarna tillsvidare den enda dateringsmöjligheten som finns för konstruktionerna på Kapelludden. Vad man förstås också kunde använda som en slags negativ datering är avsaknaden av historiska dokument, som ju tyder på att kapellet knappast varit i bruk långt efter 1500-talet, då skrivet källmaterial börjar förekomma i större utsträckning. Det enda fyndet från 1989 års undersökning - en skärva hårdbränd keramik - passar bra ihop med en datering till 1400- och 1500-talet, men ger i och för sig inget ytterligare dateringsunderlag. Lergodset är hårt men är inte helt genomsintrat, vilket betyder att det inte är fråga om äkta stengods. Skärvan är ljus till färgen och oglaserad, och kan inte i detta skede av undertecknad hänföras till någon bestämd lerkärlstyp.

Den tydligaste stenkonstruktionen kom fram inom grävningssyta D, var en delvis tät stenpackning kunde friläggas söder om ett område med berg genast under markens ytlager. Inom provrutorna A-C kunde man skönja en gles stensamling i riktningen SW-NE, inom grävningssyta E en tydlig långsträckt humusfylld fördjupning i riktningen WSW-ENE, samt norr om denna en del av ytterligare en liknande fördjupning (karta 2). Inga av dessa strukturer kunde med säkerhet identifieras, dvs. uppfattningen om deras funktion måste bygga på rätt långt gående tolkningar. Den hypotes som man tills vidare kunde arbeta vidare med, går ut på att det inom kapellgårdsmurens nordligaste del funnits en byggnad - ett kapell - där stenpackningen på område D ingått som utjämning av golvytan och möjligen som en konstruktion för att underlätta dräneringen. Kapellens dimensioner och väggarnas riktning går inte att fastställa. Vidare kan man med fortsatta undersökningar försöka testa hypotesen om att det utanför kapellet skett två gravläggningar i riktningen WSW-ENE, där gravarnas huvudända i WSW utmärktes med en sten. Slutligen kan man i detta skede tänka sig, att stensamlingen i riktningen SW-NE möjligen markerar en stig eller gång från kapellgårdsmurens västra port upp till själva kapellet.

Dessa tolkningars riktighet kan endast verifieras via ytterligare undersökningar, men redan i detta skede kan man göra några jämförelser med vad man vet om skärgårdskapell och medeltida gravskick i allmänhet. För det första kan man konstatera, att konstruktionernas läge inom kapellgårdsmurens nordligaste del har en viss relevans med tanke på gravgårdens placering, emedan områden norr om kyrkor och kapell enligt allmän sed sällan utnyttjats för begravingar. En annan sak som man kunde fundera på är kapellbyggnadens storlek och riktning. Om man jämför med det medeltida skärgårdskapellet vid Kyrksund i Hitis, kan man konstatera att Hitiskapellets grund är c. 9,5 x 8 m stor med längdriktningen WSW-ENE (C.O. Nordman 1940). En annan storleksjämförelse kan göras med Nordmans uppgifter om de små kapellen från senare tid på Aspö och Jurmo i Korpo. Dimensionerna är 5,40 x

4,80 respektive 7,80 x 6,60 m. På Kapelludden är det tillsvidare svårt att placera in ett kapell av samma storleksklass som i Hitis, och även Jurmo-kapellets mått är rätt så stora med tanke på den hypotes som framkastades ovan (jfr. karta 2). Om man däremot skulle tänka sig att de på grävningssyta E konstaterade fördjupningarna - gravarna - hade legat inom kapellet, kan helt andra dimensioner komma i fråga. Om gravarna legat inom kapellgrunden måste man se med nya ögon också på stensamlingen i riktningen SW-NE på grävningssområdena A-C. Man kunde också tänka ytterligare en gång på kapellgårdsmurens utseende i områdets norra del, speciellt då den i nordväst är parallell med konstruktionen inom område A-C. Vad man kan fråga sig är, huruvida murens vinkel och relativt rätlinjiga utformning i det norra "hörnet" endast beror på terrängförhållandena, eller på att man vid byggandet av muren rättat sig efter en i denna del av området befintlig byggnad. Om så skulle vara fallet har byggnadens riktning dock avvikit påfallande mycket från den vid kyrkobyggen vanligen eftersträvalde riktningen W-E eller WSW-ENE.

Om man ytterligare ser på Hitiskapellets grundkonstruktion, kan man konstatera, att denna framträdde i form av sparsamma stenrader, där de största stenarna låg i sluttningens nedre del. I sluttningens övre del saknades grundstenar nästan helt; enligt C.O. Nordman (1940) hade stockarna här legat mot tätt packade knytnävsstora stenar, som har förhindrat att bjälkarna komma i direkt kontakt med markens fuktighet. På Kapelludden förekommer möjliga större grundstenar tills vidare endast på grävningssyta D, där tre större stenar grupperar sig söder om den på området befintliga stenpackningen. Dessa stenar kunde, enligt hypotesen om en kapellbyggnad just här, möjligen tolkas som grundstenar för en stockvägg i en ungefärlig riktning W-E, trots att stenarna inte bildar en rät linje (karta 2). Om så är fallet får framtida undersökningar utvisa.

Direkta paralleller till de sannolika gravarna med en sten i gravens WSW ända, där själva gravschaktet i ytan skulle framträdä som humusfyllda fördjupningar känner undertecknad inte till. Däremot kunde man tänka sig att en sten i gravens huvudända har i varje fall idemässiga paralleller i det medeltida gravskicket vi känner från undersökningar på andra håll i Finland. I några fall har man nämligen påvisat resta stenar som varit menade att synas i markytan vid gravens västra ända. Också vid kapellet på Hitis förekommer i varje fall en grav markerad med stenar på själva graven och en upprest sten i gravens ända i WSW. På Kapelludden är iakttagelsen tills vidare osäker, och man kan i varje fall inte tala om resta stenar eller gravmonument, snarare om utplacerade gravmärken.

Riktlinjer för en kompletterande undersökning

Samtidigt som undersökningen på Kapelludden år 1989 gav svar på en del av de frågor som ställts då undersökningen inleddes, uppkom minst lika många nya och mer detaljerade frågor. Detta var knappast direkt oväntat, för detta måste man räkna med då fältarbetsperioden är såpass kort som en vecka. En fortsättning av undersökningen är emellertid inte enkel i fallet Kapelludden, då de viktigaste frågorna nu gäller de i områdets norra del befintliga strukturernas funktion och inbördes förhållande, dvs. frå-

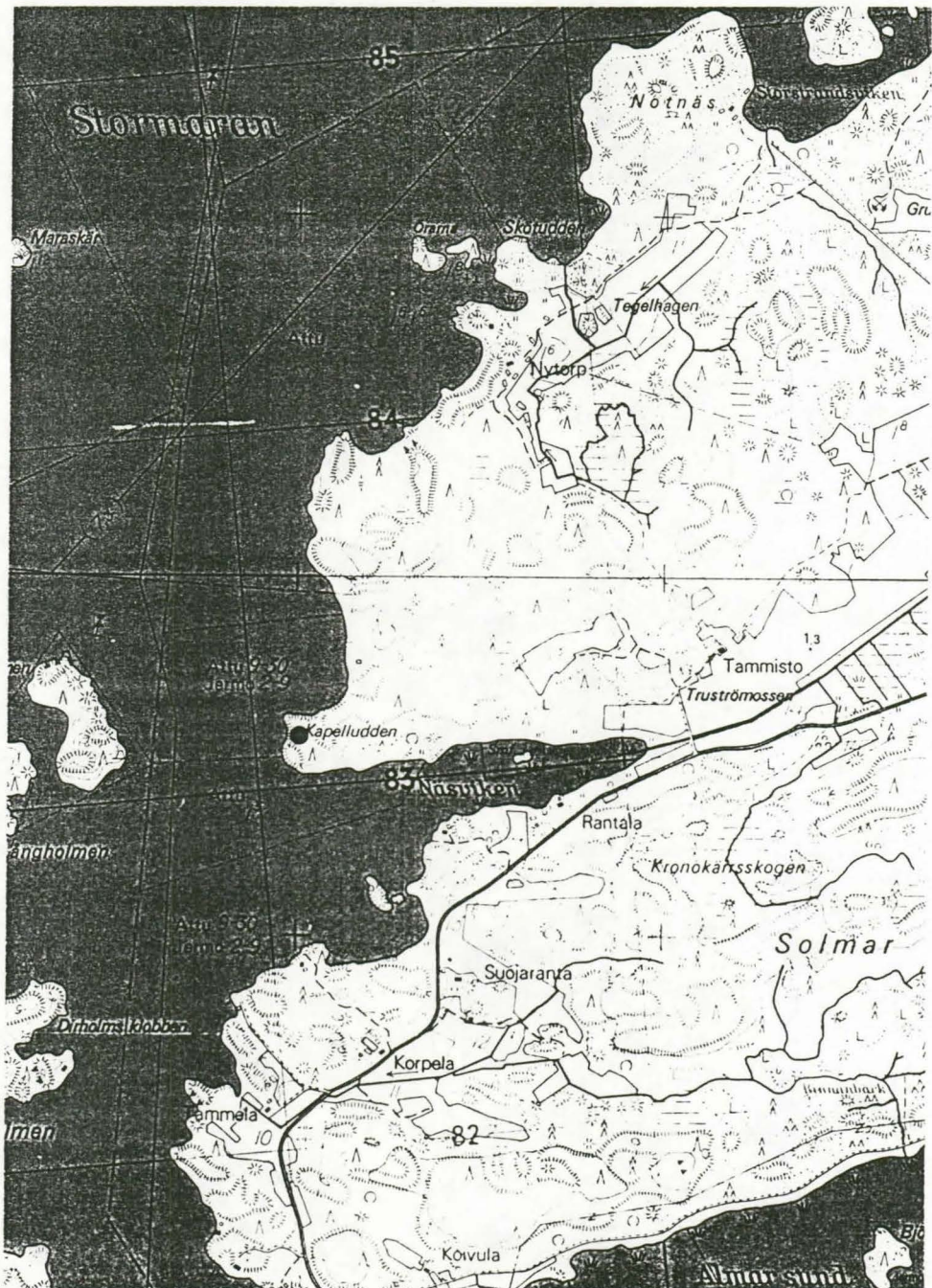
gor som kan lösas endast genom att öppna betydligt större grävningssytor än under år 1989. Vad man i det fallet bör ta ställning till är om det är motiverat att under en kort fältarbetsperiod frilägga en stor areal bara för att få en överblick av konstruktionerna, men inte undersöka dem närmare. Borde man i stället låta frågorna vara helt obesvarade tills det i framtiden kanske blir möjligt att utföra en totalutgrävning? Dilemmats kärna är egentligen frågan om vilka metoder man anser riktiga vid en tids- och reseursmässigt begränsad provundersökning.

Ett alternativt tillvägagångssätt kunde vara, att man i stället för att öppna nya stora arealer skulle arbeta vidare med detaljfrågor rörande de nu upptäckta strukturerna. Man kunde t.ex. med ett djupare provshackt göra ett snitt genom den år 1989 framgrävda humusfyllda fördjupningen för att reda ut om det verkligen är fråga om en grav. Man kunde också utvidga grävningssyta E för att kontrollera om humusförekomsten i rutans norra del faktiskt härrör från en likadan fördjupning eller grav. Också inom grävningssyta D kunde man gå vidare med frågor gällande t. ex. de sotfläckar som konstaterades i samband med stenpackningen, och som eventuellt kan visa sig vara spår av lodräta konstruktioner. I varje fall borde man ta ställning till huruvida sotfläckarna och den mörka jorden på område D är ett brandlager, dvs. något som tyder på att en konstruktion har brunnit på platsen. Vad man också skulle behöva är kolprov för dateringar med C14-metoden. Det finns alltså en hel del detaljer att reda ut, men faran är att man då får problem med att utnyttja detaljinformationen i en situation där helheten fortfarande förblir diffus. I en situation som denna ter sig trots allt idén om att frilägga en så stor areal som möjligt som den mest lockande, även om denna form av prov- eller prospekteringsundersökning inte vanligen kommer i fråga.

Åbo 19.03.1990

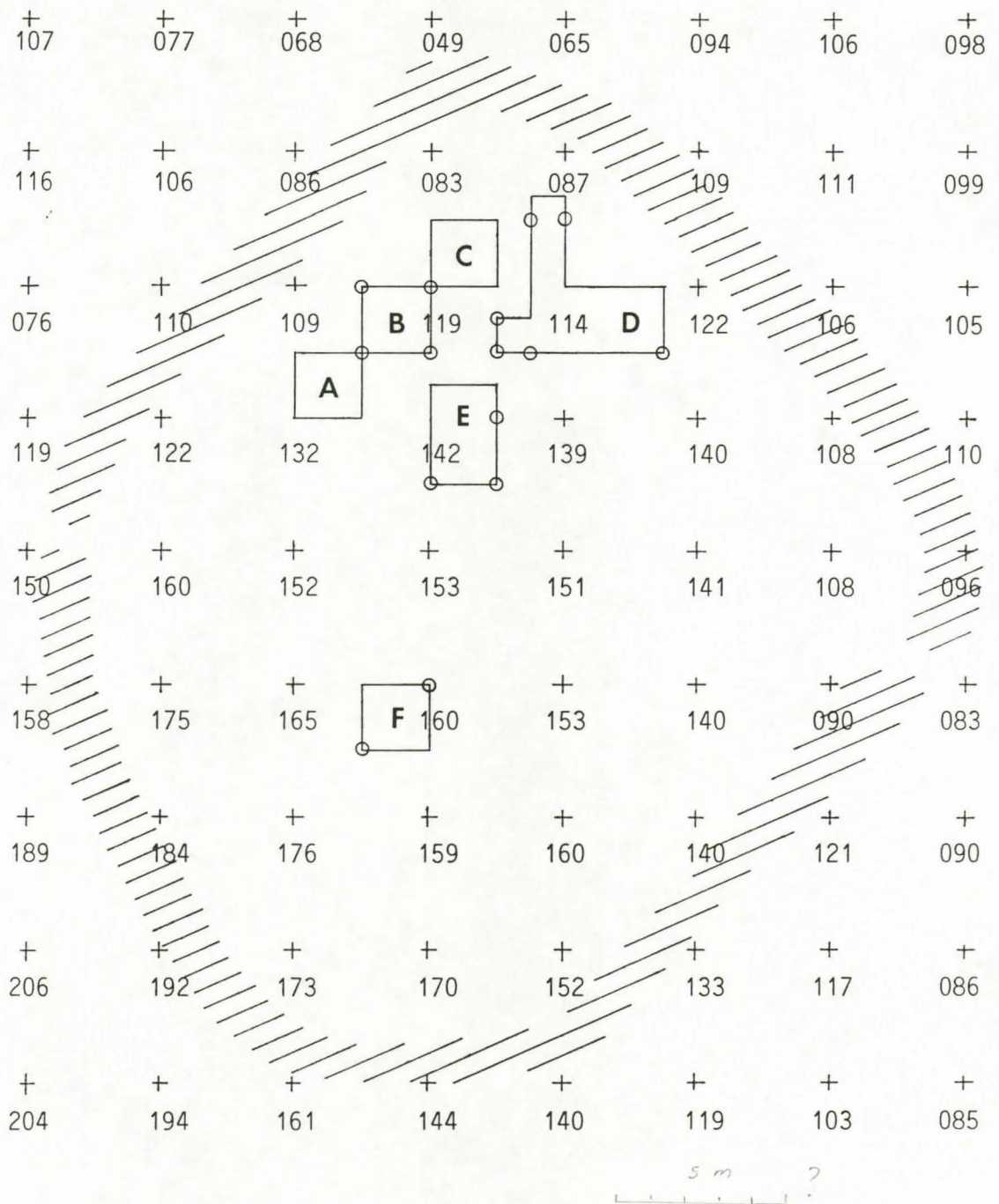
Henrik Asplund

PARGAS, ATTU, KAPELLUDDEN

Utdrag av grundkartan 1034 12

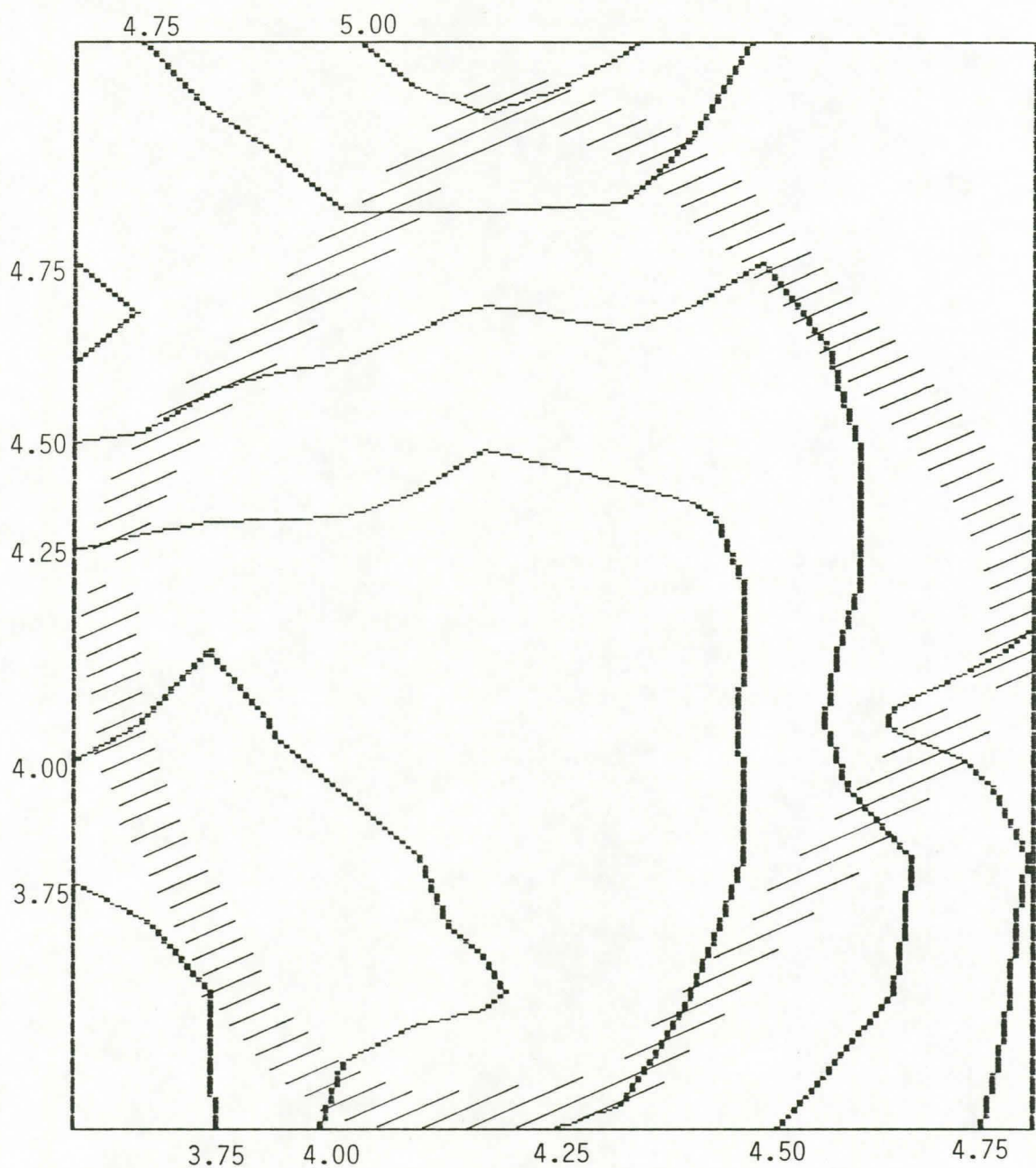
Skala 1:20 000

PARGAS, ATTU, KAPELUDDEN 1989

Översigtskarta

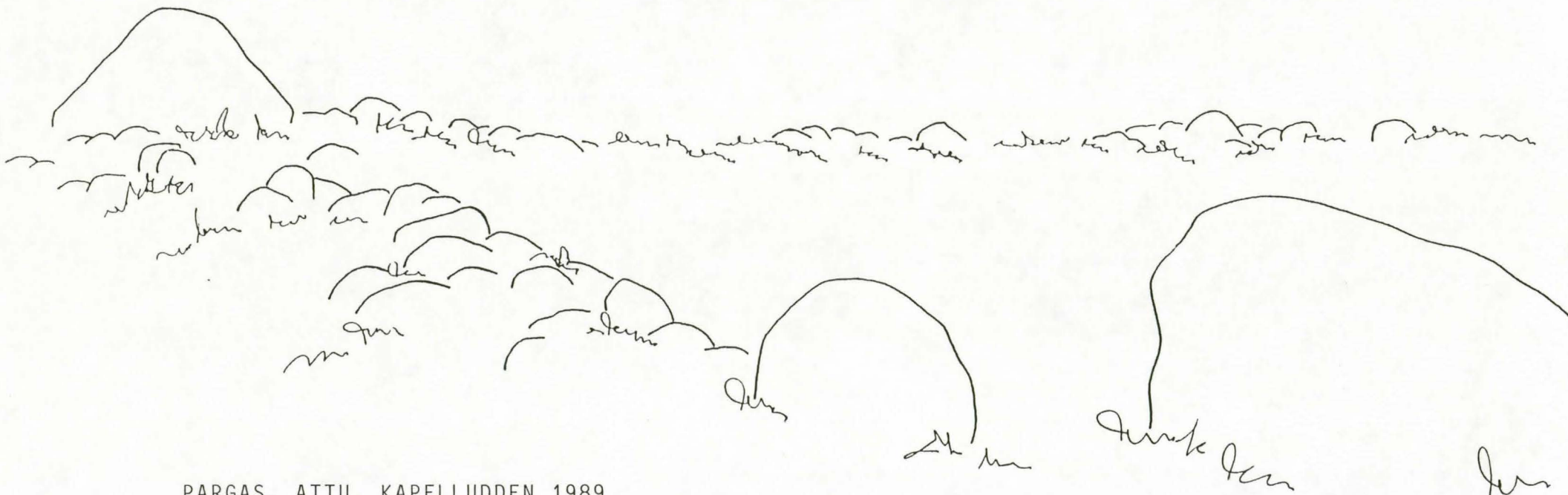
Höjdangivelser i förhållande till instrumentet
5,67 m ö h. Efter avslutad undersökning kvarlämnade
koordinatkäppar har utmärkts med cirklar.

PARGAS, ATTU, KAPELLUDDEN 1989

Topografi

Höjdkurvornas höjdangivelser i m ö h baserar sig på samma mätning som bilaga 2.

PARGAS, ATTU, KAPELLUDDEN 1989

Kapellgårdsmuren

Vy från WSW enligt teckning av Ragnar Nyberg.

Negativförteckning

- 17737 Murkonstruktionen putsas fram.
- 17738 Murkonstruktionen putsas fram.
- 17739 Del av muren efter att kapellområdet röjts, men då muren fortfarande täcks av humus och markvegetation.
- 17740 Kapelludden från SW.
- 17741 Grävningssyta F från S.
- 17742 Grävningssyta E, södra delen, från S.
- 17743 Grävningssyta E, mellersta delen, från S.
- 17744 Grävningssyta E, norra delen, från S.

Diabildförteckning

- 220: 1 Kapelludden från W.
- : 2 Kapelludden från W, själva udden till höger.
- : 3 Kapelludden från W, själva udden till vänster.
- : 4 Kapelludden från W.
- : 5 Utsikt mot N från Kapelludden.
- : 6 Utsikt mot WNW från Kapelludden.
- : 7 Utsikt mot S från Kapelludden.
- : 8 Muren putsas fram.
- : 9 Översiktsbild av grävningssyterna A, B, D och E från E.
- :10 Översiktsbild av grävningssyterna A, B, D och E från E.
- :11 Översiktsbild av grävningssyterna A-C från NE.
- :12 Grävningssyta A från S.
- :13 Grävningssyta B från S.
- :14 Grävningssyta D från SW.
- :15 Grävningssyta D från SW.
- :16 Grävningssyta D från SE.
- :17 Grävningssyta E från S.
- :18 Grävningssyta E från N.
- :19 Grävningssyta E, norra delen, från NE.
- :20 Grävningssyta F från S.
- :21 Den västra porten och murkonstruktionen från SW, efter avslutad undersökning.
- :22 Murkonstruktionens norra del från NW, efter avslutad undersökning.
- :23 Den östra porten och murkonstruktionen från SE, efter avslutad undersökning.
- :24 Murkonstruktionens norra del från SE, efter avslutad undersökning.

Diabildförteckning

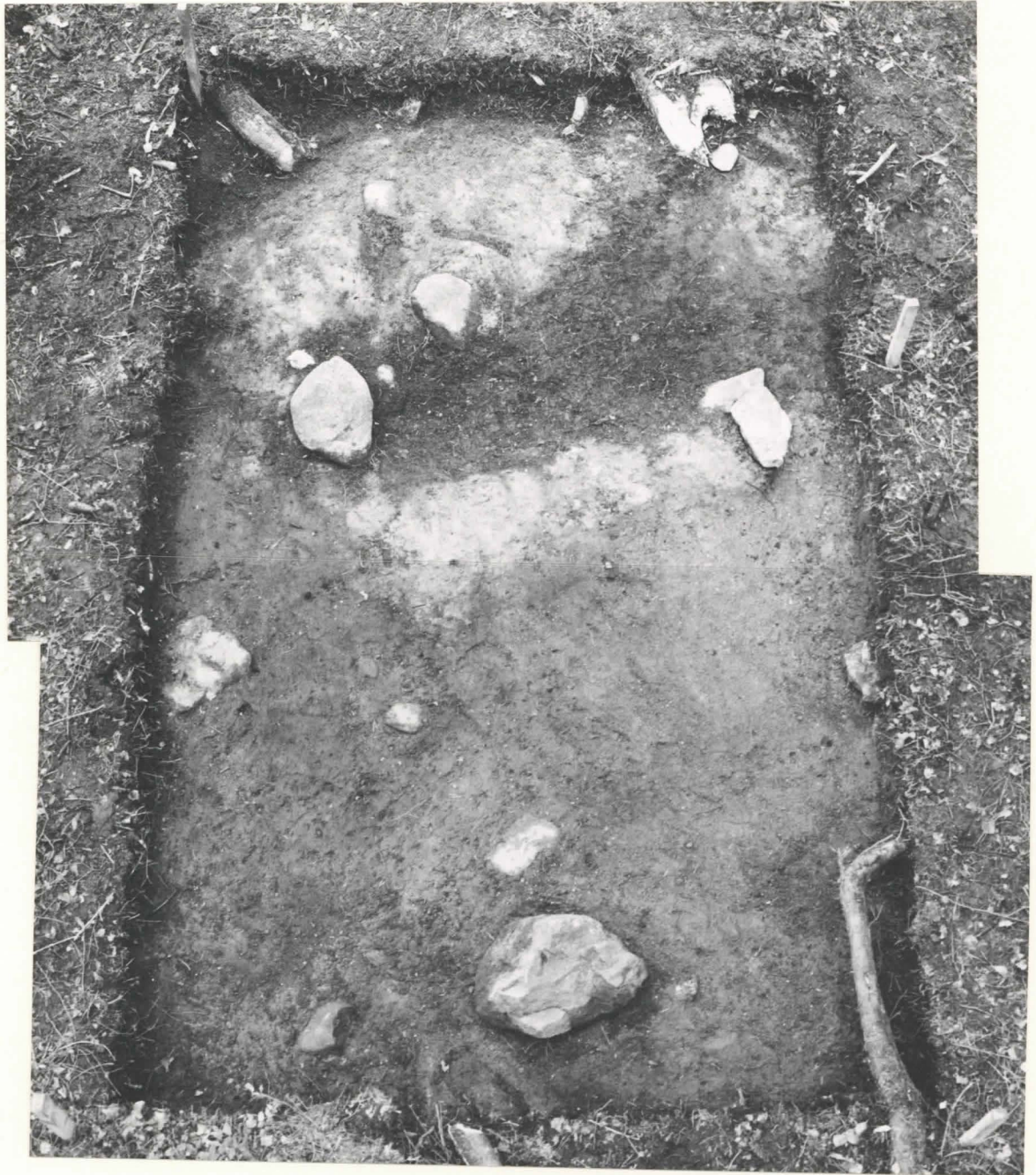
- 221: 1 Del av muren efter att kapellområdet röjts, men då muren fortfarande täcks av humus och markvegetation.
- 221: 2 Översiktsbild av grävningssytorna A, B, D och E från E.
- 221: 3 Grävningssyta C från S.

TYA 221:1 Del av muren efter att kapellområdet röjts, men då muren fortfarande täcks av humus och markvegetation.

TYA 221:2 Översiktsbild av grävningssytorna A, B, D och E från E.

TYA 17742, Grävningssyta E från S.
TYA 17744